

دانشگاه آزاد اسلامی

واحد مرودشت

دانشکده کشاورزی - گروه اقتصاد کشاورزی

پایان نامه برای دریافت درجه کارشناسی ارشد

گرایش: اقتصاد کشاورزی

عنوان :

ارزیابی عملکرد و عوامل مؤثر بر تقاضای بیمه محصولات زراعی

(مطالعه موردی استان کهگیلویه و بویراحمد)

استاد راهنما :

پروفسور بهاء الدین نجفی

استاد مشاور:

پروفسور جواد ترکمانی

نگارش :

عیسی اسدی یوسف آباد

زمستان ۸۸

Ismic Azad University
Marvdasht Branch

Faculty of Agricultural- Department of Agricultural Economic

Thesis « M.Sc.»

On Organic Agricultural Economic

Subject:

**Performance Evaluation and Factors Affecting Insurance
Demand for Farm Products
(Case study of Kohgiluyeh and Boirahmad Province)**

Thesis Advisor :

Professor Bahaeddin Najafi

Consulting Advisor :

Professor Javad Torkamani

By :

Esa Asadi Uosef Abad

Winter 2009

تقدیم :

به خانواده عزیزم به خصوص دو ستاره آسمانی پدر و مادر مهربانم و

تمام عزیزانی که دوستشان دارم.

سپاسگذاری

خداوند منان را می ستایم که به من توان داد تا بتوانم رساله دوره کارشناسی ارشد خویش را به پایان برسانم. اکنون بایستی از زحمات استاد گرانقدر جناب آقای پروفیسور نجفی که بنده را مورد لطف قرار داده و در تهیه این پایان نامه از انتخاب موضوع تا حصول نتیجه نهایت لطف و دقت و تخصص را به کار گرفتند، تشکر و قدردانی و خسته نباشید عرض بنمایم. از استاد بزرگوار و محترم جناب آقای پروفیسور ترکمانی به خاطر راهنمایی هایشان کمال تشکر و سپاسگذاری را دارم. و برای هر دو استاد بزرگوار سعادت روز افزون را آرزو می نمایم.

از پدر و مادر مهربان و دلسوز، که با تمام سختیها همیشه پشتوانه قابل اعتمادی برای من بودند کمال تشکر و قدردانی را دارم. از اساتید ارجمند جناب آقایان دکتر زکریا فرج زاده و دکتر سید نعمت الله موسوی به خاطر همکاری و راهنمایی هایشان سپاسگذارم. همچنین از دوست و استاد ارجمند جناب آقای دکتر مهرداد باقری به خاطر همکاری شان تشکر می نمایم. در نهایت از دوستان عزیز جناب آقای مهندس ارسلان بی نیاز، اردوان خالویی و ابراهیم پناهی تشکر می نمایم. و در پایان از تمام دوستان خوبم قدردانی بعمل می آورم.

چکیده :

باتوجه به نقش بیمه در کاهش ریسک ونوسانات درآمد، دراین تحقیق عوامل مؤثر بر تقاضای بیمه محصولات کشاورزی مورد بررسی قرار گرفته است. علاوه بر این عملکرد صندوق بیمه در استان نیز ارزیابی شده است. در استان کهگیلویه و بویراحمد نمونه ای ۱۲۰ نفری از دوگروه کشاورزان بیمه شده و بیمه نشده انتخاب و اطلاعات مورد نیاز با استفاده از روش نمونه گیری تصادفی خوشه‌ای از طریق مصاحبه و تکمیل پرسشنامه جمع آوری گردید. اطلاعات جمع آوری شده با استفاده از مدل لاجیت مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته وعوامل مؤثر بر پذیرش بیمه تعیین شده است. نتایج بدست آمده نشان داد که متغیرهای سن، تحصیلات، سابقه کار کشاورزی، آگاهی از نرخ بیمه، سطح زیر کشت، دریافت اعتبار، سایر هزینه‌های کشاورزی و سایر درآمدها اثر معنی دار بر تقاضای بیمه محصولات کشاورزی داشته است. یافته های مربوط به ارزیابی عملکرد صندوق بیمه نشان داد که صندوق با خودکفایی فاصله زیادی داشته و میزان غرامت پرداختی به میزان قابل ملاحظه ای بین حق بیمه دریافتی می باشد. در پایان تحقیق، پیشنهاداتی بمنظور بهبود وضعیت موجود آمده است.

کلید واژه ها :

محصولات کشاورزی ، الگوی لاجیت، تقاضای بیمه، استان کهگیلویه و بویراحمد

۱-۱- مقدمه :

بخش کشاورزی در کشور با ۱۳ درصد تولید ناخالص ملی، ۲۵ درصد اشتغال نیروی کار، تأمین بیش از ۸۰ درصد نیازهای غذایی و یک سوم صادرات غیر نفتی، از بخش‌های عمده اقتصادی می‌باشد (۱۰).

بر اساس گزارش سازمان غذا و کشاورزی ملل متحد (FAO) از بین چهار نوع بلاهای طبیعی ثبت شده در جهان، ۳۱ نوع از آن در ایران رخ می‌دهد و ایران را در شمار ۱۰ کشور اول بلاخیز دنیا قرار می‌دهد؛ بنابراین سرمایه‌گذاری و تولید در این بخش که در شرایط پیش‌بینی و پیشگیری ناپذیر طبیعت صورت می‌گیرد. به استناد آمار ۵ سال گذشته بر اثر خسارت برخاسته از بلاهای طبیعی بطور متوسط سالانه ۲۰ هزار میلیارد ریال بطور مستقیم، زیان به بخش کشاورزی وارد شده است. با مقایسه این میزان خسارت با ارزش تولیدات کشاورزی در سال (۴۰۰ هزار میلیارد ریال در سال) ضریب خسارت عوامل قهری در بخش کشاورزی بطور میانگین، ۵ درصد ارزش تولیدات این بخش خواهد بود.

بخش کشاورزی در اقتصاد کشورهای در حال توسعه، بویژه ایران، به سبب در بر گرفتن فعالیت بخش انبوهی از جمعیت، جایگاه ویژه‌ای دارد. از یک سو با رشد روز افزون جمعیت و افزایش میزان محصولات کشاورزی و تولیدات دامی، اهمیت و جایگاه بخش کشاورزی نمایانتر شده و لزوم به کارگیری تمام توان و امکانات برای افزایش فعالیتهای تولیدی این بخش و حمایت از تولید کنندگان و ماندگاری آنها در کانونهای

تولید، بیشتر احساس می‌شود. با وجود اهمیت بخش کشاورزی در اقتصاد کشور، فعالیت در این بخش نسبت به دیگر بخشها و فعالیتهای تولیدی و اقتصادی تفاوتی دارد. از جمله اینکه فعالیت در بخش کشاورزی از هنگامی که تصمیم به انجام مراحل کاشت گرفته می‌شود تا زمان برداشت محصول، چندین ماه به درازا می‌کشد و طی این دوره، فعالیتهای کشاورزی، ممکن است، همراه با ریسک باشد. از آنجا که تولید در بخش کشاورزی، به عکس دیگر بخشها از جمله صنعت، در محیطی باز صورت می‌گیرد؛ همواره با مخاطره‌های گوناگونی، بویژه از نظر شرایط آب و هوایی و بیماریهای گیاهی روبرو است. کشاورزی و دامداری بخشهای مهمی در اقتصاد بسیاری از کشورهای در حال توسعه هستند. علیرغم اهمیت بخشهای کشاورزی و دامپروری در کشورهای در حال توسعه سطح پایین درآمد، نسبت پایین سرمایه به نیروی کار و ناپایداری عمومی از خصوصیات بخشهای کشاورزی و دامپروری در این کشورها است. عوامل آب و هوایی از جمله میزان و زمان بارندگی، درجه حرارت و همچنین، آفات و امراض گیاهی را می‌توان از مهمترین دلایل نوسانات تولید محصولات کشاورزی و عدم اطمینان در مورد میزان تولید آنها ذکر کرد، به اعتقاد پیترهزل « تولید کشاورزی کاری ذاتاً خطرناک است، و کشاورزان با انواع مشکلات جدی، بلایای طبیعی، آفات نباتی، انواع بیماریهای گیاهی و دامی، تغییرات ناگهانی دما و گاه حتی بارش بی‌موقع خطرات مربوط به تولید، نوسان قیمت‌ها و بازار روبه رو هستند. کشاورزان به علت نامطمئن بودن نسبت به درآمد سالانه خود مجبورند نگران توان بازپرداخت هزینه های ضروری زندگی خانواده خود باشند. همین خطرات موجب نگرانی نهادهای اعتبار کشاورزی نیز می‌شود. وام دهندگانی که با چنین وام گیرندگانی روبه رو هستند، ناگزیرند راههایی برای کاهش امکان بازپرداخت ضعیف در سالهای نامساعد بجویند، حتی اگر این راهها به افت پرداخت وام کشاورزی به پایینترین سطح منتهی شود. رواج خطر

در کشاورزی مسئله تازه‌ای نیست و کشاورزان، نهادهای روستایی و وام دهندگان نسل بعد از نسل بدنبال راههایی برای کاهش خطر و مقابله با آن هستند. »

از آنجا که بخش مهمی از تولید کنندگان کشاورزی، بویژه در کشورهای در حال توسعه جهان توان محدودی دارند، خسارت کوچک درآمدی نیز می‌تواند مشکلات فراوانی را برای تأمین هزینه خانوار زارع ایجاد نماید. برای مقابله با این خطرات و کمک به کشاورزان و روستائیان، برنامه ریزان و سیاست گذاران کشورهای مختلف طیفی از برنامه‌های مهار خطر بوجود آورده‌اند. از جمله این برنامه‌ها، دخالت دولت‌ها در مهار خطر از طریق بیمه محصولات زراعی است تا در مقابل زیانهای ناشی از حوادث طبیعی از کشاورزان حمایت کنند و بدینوسیله، به حفظ سطح درآمد و بهره‌وری آنان یاری رسانند. یکی از مهمترین راههای توسعه کشاورزی را می‌توان بیمه محصولات کشاورزی دانست، زیرا با استفاده از این سازوکار، هم می‌توان از طریق پس اندازهای اندکی که انبوه کثیری از کشاورزان به عنوان حق بیمه می‌پردازند، خسارات وارد به کشاورزان آسیب دیده را، جبران کرد و هم می‌توان به وسیله آن، امنیت بیشتر را برای تولید کنندگان کشاورزی فراهم ساخت و مخاطرات تولید را کاهش داد و در نهایت شرایط مناسبتری را برای جلب و جذب سرمایه‌های خصوصی در بخش کشاورزی فراهم آورد. آنچه مسلم است « بیمه کشاورزی » نقش بسیار مهم و تعیین کننده‌ای بویژه در دوران گذر کشاورزان از شرایط سنتی به کشاورزی تجارتي ایفا می‌کند و البته در کشور ما به دلیل موقعیت جغرافیایی خاص آن با ابعاد بیشتری از خطرات تولید در بخش کشاورزی رو به روست که اهمیت و ضرورت توجه جدیتر به سازوکار بیمه کشاورزی را در کشور افزون ترسازد(۶).

ناپایداری و مخاطره آمیز بودن شرایط سبب شده است که کشاورزی یک فعالیت توأم با ریسک تلقی شود، لذا همواره لزوم بکارگیری ابزار دقیق و مؤثری در جهت حمایت و تأمین امنیت اقتصادی جمعیت فعال در این

بخش و در نتیجه افزایش قدرت تولید و بالا بردن سطح زندگی آنان حساس می‌شود (۷). حفظ حراست از این سرمایه‌های ملی وظیفه دشواری است که بر دوش بیمه‌گذارده شده و صندوق بیمه محصولات کشاورزی این مسئولیت را در بخشهای زراعت، دام و طیور و آبریان به عهده دارد.

بخش کشاورزی و فعالیتهای مربوط به آن دارای ویژگی‌های خاصی است که آن را به شدت در معرض خطرات و آسیبهای متعدد و غیر قابل پیش بینی و در نتیجه خسارات و مشکلات عدیده‌ای قرار می‌دهد. یکی از این ویژگیها که ناشی از ماهیت عوامل اصلی تولید و روند فعالیتهای می‌باشد عبارت است از: کار بهره‌برداران در فضای باز و در نتیجه در معرض عوامل و شرایط طبیعی قرار گرفتن است، به همین علت است که صدمات و خسارات وارده بر بهره‌برداری‌های کشاورزی، بر اثر حوادثی مانند سیل، تگرگ، باران‌های شدید، خشکسالی، گرما و سرمای شدید، باد، طوفان، امراض مختلف، آتش سوزی و از این قبیل بسیار زیاد و گاه غیر قابل محاسبه می‌باشد.

در تعارف متعدد بیمه کشاورزی مکانیزمی ملی است که هدف آن حداقل کردن بی‌ثباتی ناشی از خسارات حاصله از عوامل متعدد نامشخص در بخش کشاورزی و تقسیم ریسک عنوان شده است.

در اغلب کشورها کشاورزان با بیشترین ریسک خطرات روبرو هستند. وجود ریسک بالا در فعالیتهای کشاورزی و نحوه برخورد با آن نیز از دیر باز، توسط صاحب‌نظران رشته‌های گوناگون این بخش اقتصادی مورد توجه و بحث قرار گرفته است. خسارات موجود در بخش کشاورزی شامل خسارات مالی وارد بر محصولات کشاورزی نظیر خسارات طبیعی، خسارات اجتماعی، خسارات اقتصادی و خسارات جانی بر فرد می‌باشد که از این رو می‌توان اقدام به بیمه کشاورزی نمود. بیمه محصولات کشاورزی در کشورهای مختلف بر اساس روشهای هزینه تولید، نسبتی از بازده محصول و نسبتی از وام داده شده به کشاورز یا دامداران صورت می‌گیرد.

اصولاً بیمه کشاورزی از سوی دولتها برای حل دو مشکل اساسی در بخش کشاورزی که حول محور درآمد می‌گردد مورد توجه قرار می‌گیرد. این دو مشکل شامل درآمد بسیار پایین و درآمد بی ثبات می‌شود. شواهد حاکی از آن است که فرآیند بیمه کشاورزی در ایران از پویایی و سرعت لازم برخوردار نیست و این امر ناشی از عدم شناخت کشاورزان از بیمه محصولات کشاورزی و دامی و نیز محدودیت درآمد و بودجه به همراه فشار تورمی دوران رکود می‌باشد. اما در نهایت می‌توان گفت بیمه محصولات کشاورزی و دامی ابزاری است در اختیار مدیران با تجربه تا با کمک آن سرمایه خود را ایمن سازند (۱۲). اساساً برای پذیرش بیمه از سوی جامعه بالا بودن آگاهیهای عمومی جامعه نسبت به بیمه، حفظ بیمه گذاران فعلی و ایجاد درک اساسی از نقش حیاتی بیمه کشاورزی و دامپروری در تأمین سرمایه گذاری و ایجاد امنیت در این بخش باید اطلاعات صحیح به جامعه داده شود و نیز در جامعه انگیزه برای بیمه کشاورزی بوجود آید.

به منظور اعمال بیمه، کشاورز بایستی با پرداخت حق بیمه و تقبل یکسری شرایط قراردادی با بیمه‌گر منعقد نماید. حق بیمه در واقع قیمتی است که کشاورز باید بپردازد تا در مقابل ریسک و عدم اطمینان از شرایط آتی تا حدی اطمینان پیدا کند. با افزایش حجم سرمایه گذاری در بخش کشاورزی و توسعه فعالیتها، نقش و اهمیت بیمه به عنوان ابزار مالی مؤثر در توزیع مخاطرات سرمایه گذاریها بیشتر می‌شود بدین ترتیب بیمه کشاورزی می‌تواند به عنوان عاملی مؤثر در کاهش نوسانات درآمدی کشاورزان عمل نماید. کشاورز با خرید بیمه می‌تواند در دستیابی به سطح حداقلی از درآمد اطمینان خاطر پیدا کند. مزایای مختلف از جمله اطمینان بخشی به کشاورزان، جلوگیری از نوسانات شدید درآمدی، بهبود موقعیت اعتباری کشاورزان، افزایش اتکاء به نفس آنها، ترویج روحیه تعاونی از طریق تشویق خود یاری و کمک رسانی جمعی، کاهش هزینه های دولتی، ایجاد ثبات

قیمتها از طریق ایجاد تعادل در عرضه و حفظ موقعیت و شأن کشاورز از جمله امتیازاتی است که برای بیمه محصولات کشاورزی ذکر شده است.

۱-۲- تاریخچه بیمه محصولات کشاورزی در جهان :

اندیشه افزایش اطمینان به آینده از طریق سرشکن کردن مخاطرات روی عده‌ای بیشتر و برقراری یک سیستم مؤثر اعتباری برای حمایت از بهره‌برداران کشاورزی موجب تمایلی روز افزون به لزوم ایجاد تکمیل سیستم بیمه محصولات کشاورزی در میان کشورهای در حال رشد آسیا و اقیانوسیه شده است. ژاپن، سری‌لانکا، هند، بنگلادش، فیلیپین، جمهوری کره، پاکستان، تایلند، مالزی و اندونزی از جمله کشورهای آسیایی هستند که طرح‌های مربوط به بیمه محصولات کشاورزی را بطور جدی دنبال می‌کنند. این طرح‌ها از سال ۱۹۴۷ در ژاپن شروع و تا سال ۱۹۸۰ اکثر کشور آسیایی در سطوح ناحیه‌ای یا کل کشور اقدام به اجرای طرح بیمه نموده‌اند.

زادگاه بیمه کشاورزی کشورهای اروپایی بوده، سپس این طرح در آمریکای شمالی (ایالات متحده و کانادا) اجرا گردیده است، بعد از آن در کشورهای دیگر به اهمیت بیمه پی برده و آنرا به مرحله اجرا درآورده‌اند. در قاره آسیا ژاپن اولین کشوری است که بیمه محصولات کشاورزی در آن اجرا شده است. در این کشور نخست، قانون بیمه دام در سال ۱۹۲۹ و پس از آن در سال ۱۹۳۷ قانون بیمه کشاورزی و به دنبال آن در سال ۱۹۴۷ قانون جبران خسارات کشاورزی به منظور تقویت بیمه تصویب گردید.

هم اکنون بیمه محصولات کشاورزی در قاره آسیا از جمله کشورهای جمهوری چین، هند، کره، ژاپن، فیلیپین و جمهوری اسلامی ایران به صورت موفقیت آمیز اجرا می‌شود. در بین کشورهای غربی، قدیمی‌ترین برنامه بیمه محصولات کشاورزی مربوط به ایالات متحده آمریکاست. در سال ۱۷۸۸ میلادی بنیامین فرانکلین یکی از رهبران استقلال آمریکا اولین برنامه بیمه محصولات کشاورزی را در قالب بیمه نامه رسمی طراحی و معرفی کرد.

برنامه بیمه کشاورزی نیز در کشور کانادا بعد از دهه ۱۹۵۰ به مرحله اجرا گذاشته شد و همانند کشور آمریکا، تصدی این امر را دولت به عهده گرفت. شایان ذکر است که کشورهای ایالات متحده آمریکا و کانادا در حمایت از فعالیتهای تولیدی بخش کشاورزی شکل‌های متنوع‌تری از بیمه را در بخش کشاورزی تجربه نموده‌اند از جمله می‌توان، به بیمه تضمین درآمد، بیمه تضمین قیمت، بیمه‌های عدم کاشت و نیز بیمه عدم فروش محصول اشاره کرد. اجرای طرح‌های بیمه کشاورزی در آمریکای جنوبی و در کشورهای شیلی، پرو، اکوادور و نیز در حوزه دریایی کارائیب، با استقبال کشاورزان روبرو شده و در بسیاری از این طرحها، مشارکت کشاورزان کمک مؤثری به موفقیت طرح بیمه نموده است (۱۹).

۱-۲-۱ تاریخچه بیمه در ایران :

بیمه به شکل حرفه‌ای و امروزی آن برای اولین بار در سال ۱۲۶۹ هجری شمسی در کشور ما مطرح گردید. در این سال ناصرالدین شاه قاجار طی قراردادی، امتیاز تأسیس اداره بیمه و حمل و نقل در ایران را برای مدت ۷۵ سال به « لازار پولیا کوف» یکی از اعضای شورای دولتی روسیه تزاری واگذار کرد. اما این امتیاز که شامل بیمه حمل و نقل دریایی، آتش سوزی و بیمه محصولات کشاورزی و دام بوده، هرگز عملی نشد و سه سال بعد به علت ناتوانی پولیا کوف در ایفای تعهداتش، لغو شد.

بعد از پیروزی انقلاب اسلامی به دلیل حمایت کشاورزان و دامداران در اثر سوانح غیر قابل پیش بینی شورای انقلاب جمهوری اسلامی ایران در دی ماه ۱۳۵۸ تصویب نمود که صندوق ویژه‌ای به نام « صندوق کمک به تولید کنندگان خسارت دیده محصولات کشاورزی و دامی» در بانک کشاورزی تشکیل گردید. با تصویب این قانون، قانون بیمه کشاورزی مصوب ۲۷ تیر ماه ۱۳۵۵ و قانون تشکیل صندوق امداد روستائیان مصوبه بهمن ماه ۱۳۵۳ ملغی گردید. لایحه تأسیس صندوق بیمه محصولات کشاورزی در تاریخ اول خرداد

۱۳۶۳ و اساسنامه صندوق مذکور در سال ۱۳۶۳ به تصویب مجلس شورای اسلامی رسید و جهت اجرا به دولت ابلاغ گردید و به این ترتیب صندوق عملاً در شهریور ماه سال ۱۳۶۳ فعالیت خود را در بانک کشاورزی و از طریق بیمه کردن دو زراعت گندم و چغندر قند در استان خراسان در مقابل خسارتهای ناشی از سیل، تگرگ، سرمای زودرس پاییزه آغاز کرد و در سالهای بعد، این قبیل اقدامات را به سایر استانها گسترش داد. مطالعه مربوط به بیمه دام، از جمله گاوهای شیری و دام عشایر از سال ۱۳۶۵ در صندوق بیمه محصولات کشاورزی آغاز و نهایتاً در سال ۱۳۶۸ آیین نامه‌های اجرایی آن تهیه گردید. در این رابطه در نیمه دوم سال ۱۳۷۲ عملیات اجرایی بیمه گاوهای شیری به طور رسمی به اجرا درآمد.

صندوق بیمه محصولات کشاورزی، با بهره‌گیری از امکانات بانک کشاورزی و همچنین پرداخت ۵۰٪ حق بیمه کشاورزان کوشش در صرفه جویی در هزینه‌ها استفاده از توان تخصصی و مالی بانک و تشویق و ترغیب کشاورزان در پذیرش بیمه نموده است (۱۹).

۱-۲-۲ تاریخچه بیمه محصولات کشاورزی در استان کهگیلویه و بویراحمد :

فعالیت صندوق بیمه کشاورزی در استان کهگیلویه و بویراحمد در سال زراعی ۷۱-۱۳۷۰ با بیمه گندم و چغندر قند و زیر نظر بانک کشاورزی شعبه مرکزی استان آغاز شد و تا سال ۱۳۸۱ و با ۱۰ محصول زراعی و باغی، ۹ محصول دامی و همچنین مراتع قشلاقی و بیلاقی، طرح طوبی و عملیات بیولوژیک و آبخیزداری و همچنان زیر پوشش خدمات بانک کشاورزی استان، تداوم داشت تا اینکه از سال ۱۳۸۲، دفتر صندوق بیمه محصولات کشاورزی استان به صورت مستقل اما زیر نظارت همان بانک، فعالیت رسمی خود را آغاز کرد. به طور کلی این صندوق با طرح پوشش بیمه‌ای ۲۱ محصول زراعی و باغی، ۹ محصول دامی و طیور، ۱ محصول آبی (ماهی سرد آبی) و ۳ محصول منابع طبیعی استان را زیر پوشش بیمه ای خود دارد و برای سالهای آینده

نیز، با توجه به استقبال مردم در زمینه بیمه کردن بعضی از محصولات که تا این زمان در شمار خدمات طرح پوشش بیمه‌ای صندوق نیست؛ تصمیم به توسعه پوششی بیشتر دارد(۱۸).

۱-۳- طرح مسأله و اهمیت آن :

واژه بیمه اولین بار به مفهوم کلمه انگلیسی، Insurance در زبان ترجمه و تبادلات بین المللی به فارسی در سال ۱۳۲۶ شمسی به کار گرفته شده است. از این واژه معانی و تعاریف مختلفی در فرهنگ لغات بکار برده شده است. بیمه محصولات کشاورزی نوعی تامین حمایتی برای انواع محصولات کشاورزی(زراعی و باغی)، دام، طیور، زنبورعسل، کرم ابریشم، جنگل داری، مرتعداری و آبخیزداری در مقابل خسارت‌های ناشی از سوانح طبیعی و حوادث ناگهانی می باشد که به موجب عقد قرارداد بیمه گذار با شرکت یا سازمان بیمه گر، در صورت بروز حوادث و وارد آمدن خسارت بیمه گر موظف به جبران خسارت مالی بیمه گذار تا میزان مورد تعهد و برای خطرات قید شده در قرارداد باشد. بیمه محصولات کشاورزی، از پدیده‌هایی است که در جوامع امروز، به خصوص در کشورهای توسعه یافته، از اهمیت بالایی برخوردار است و از شاخصهای توسعه شمرده می شود که دارای مزیت‌هایی همچون: اطمینان بخشی به کشاورزان، جلوگیری از نوسانهای شدید درآمدی، بهبود موقعیت اعتباری کشاورزان، افزایش خودباوری و خود اتکایی کشاورزان، ترویج روحیه تعاونی از راه تشویق خودیاری و کمک رسانی جمعی، کاهش هزینه های دولتی، ایجاد ثبات قیمتها از راه تعادل بخشیدن در عرضه و حفظ موقعیت و جایگاه کشاورز است. توسعه روشهای مختلف بیمه محصولات کشاورزی به همراه گسترش بازارهای بورس کالایی به عنوان یکی از ابزارهای کاهش ریسک که طیف وسیعی از خطر را پوشش می دهند. از سالهای پیش در بیشتر کشورهای توسعه یافته و در راه توسعه، صورت گرفته است. بیمه محصولات کشاورزی در اصل سازوکار مشارکت در پذیرش ریسک است که از راه مشارکت با تولیدکنندگان در پذیرش ریسک به هنگام

پدید آمدن خطر، از زیان رسیدن به تولید کننده جلوگیری می‌کند و یا درآمد وی را ثبات می‌بخشد. از آنجا که میزان موفقیت و کارایی سیاست بیمه محصولات کشاورزی به طور قابل توجهی گرایش به بیمه محصولات خویش دارد، لذا انجام بررسی های تحلیلی بمنظور تعیین تاثیر عوامل گوناگون اقتصادی، اجتماعی و فنی تاثیر گذار بر فرآیند تصمیم گیری کشاورزان در گرایش به بیمه محصولات از اهمیت خاصی برای نظام برنامه ریزی و سیاست گذاری بخش کشاورزی برخوردار است، تا به موجب آن مبنا و الگویی برای ارزیابی نتایج عملی طرح و اتخاذ راهکارهای مناسب برای رفع کاستیها و نیز افزایش کارایی بیمه در بخش کشاورزی فراهم گردد. با توجه به ریسک بالای تولید و قیمت و در نتیجه نوسانهای درآمدی شدیدی که گریبانگیر برنجکاران و گندمکاران است، به نظر می‌رسد گسترش بیمه می‌تواند در کاهش ریسک درآمدی آنها مؤثر باشد. بدین ترتیب، اهمیت تقاضای بیمه گندم و برنج نیز آشکار می‌شود در این راستا در پژوهش حاضر کوشش شده است، عوامل مؤثر بر تقاضای بیمه از سوی گندمکاران و برنجکاران استان کهگیلویه و بویراحمد بررسی شود و همچنین به ارزیابی عملکرد بیمه محصولات در طی چند سال زراعی گذشته پرداخته شده و دلایل کشاورزان برای بیمه شدن به شیوه‌های مورد انتخاب زارع برای بیمه شدن و ارائه نظراتی در مورد مشکلات، مزایا و نقایص شیوه کنونی بیمه و در آخر هدف از بیمه شده می‌باشد. در چهار چوب یک نظام جامع بیمه کشاورزی می‌توان به نظام اجتماعی در روستاها (شامل خدمات کشاورزی و بیمه بیکاری و از کارافتادگی و غیره) و ساماندهی مطلوب مدیریت تولید در روستاها شکل و گسترش بخشید. سرانجام امنیت اقتصادی ای که از طریق بیمه محصولات کشاورزی تأمین می‌شود می‌تواند دست کم چهار هدف مهم زیر را برآورده نماید :

(۱) ایجاد شرایط مناسب و فضای امن لازم برای جذب سرمایه در بخش کشاورزی

(۲) تأمین عدالت اجتماعی در این بخش

۳) مقابله با فقر و آسیب پذیری بویژه در مورد دهقانان و کشاورزان متوسط خرده پا از طریق تضمین ثبات

درآمد کشاورزان

۴) کمک به فراهم سازی شرایط توسعه پایدار کشاورزی .

۱-۴- اهداف تحقیق :

هدف اصلی این تحقیق ارزیابی عملکرد صندوق بیمه محصولات کشاورزی و تعیین عوامل تأثیر گذار بر

تقاضای بیمه محصولات کشاورزی در استان کهگیلویه و بویراحمد می باشد. اهداف جزئی به شرح زیر می باشد:

۱) مقایسه‌ی خصوصیات اقتصادی و اجتماعی زارعین دارای بیمه و بدون بیمه محصولات کشاورزی

۲) بررسی عملکرد صندوق بیمه محصولات کشاورزی در استان کهگیلویه و بویراحمد.

۳) شناسایی و تعیین عوامل مؤثر بر تقاضای بیمه محصولات کشاورزی.

۴) بررسی مشکلات و ارائه پیشنهادات به منظور بهبود افزایش کارایی بیمه محصولات کشاورزی

۱-۵- فرضیه‌ها :

۱) سطح تحصیلات، سابقه کشاورزی، سایر هزینه‌های کشاورزی در گرایش گندمکاران و برنجکاران به بیمه

محصول تأثیر مثبت و سن کشاورز، تأثیر منفی دارند.

۲) اعتبارات، در گرایش گندمکاران و برنجکاران به بیمه اثر مثبت و سایر درآمدها تأثیر منفی دارند.

۳) آگاهی از نرخ بیمه و گذراندن دوره‌های آموزشی و ترویجی در گرایش به بیمه تأثیر مثبت دارد.

۴) سطح زیر کشت محصولات در گرایش به بیمه تأثیر مثبت دارد.

۵) عملکرد صندوق بیمه محصولات کشاورزی دارای برنامه و مطلوب می باشد.

۱-۶- پیشینه تحقیق :

در این فصل، با توجه به اهداف مطالعه، خلاصه‌ای از نتایج برخی از مطالعات نظری و تجربی انجام شده در مورد بیمه محصولات کشاورزی ارائه شده است. در گذشته اغلب مطالعات (تجربی و تئوریک) بیمه در خارج از کشور انجام گرفته ولی در سالهای اخیر، با توجه به گسترش بیمه محصولات کشاورزی در کشور، در این زمینه پژوهشهایی نیز در ایران انجام شده است. در این فصل ابتدا به بررسی مطالعات خارجی و سپس به بررسی نتایج پژوهشهای داخلی پرداخته می‌شود.

۱-۶-۱- مطالعات خارجی :

در زمینه بیمه محصولات زراعی تحقیقات گسترده‌ای در کشورهای مختلف جهان صورت پذیرفته است. اساس و چهار چوب اکثر مطالعات انجام شده به بررسی و ارزیابی مسائل کاربست بیمه محصولات و ارائه نظراتی در جهت اجرای نظام بیمه در کشورهای مختلف قرار دارد. از جمله این تحقیقات:

هزل (۱۹۹۰)، راجع به کارکرد مناسب بیمه کشاورزی در کشورهای درحال توسعه دیدگاههایی را بیان کرده است. او بویژه بر اجرای ناامید کننده برنامه‌های بیمه محصولات زراعی در این کشورها به لحاظ نسبت بالای خسارت و هزینه‌های اجرایی و از جمله بر شواهد ناکافی برای نشان دادن تأثیر مثبت بیمه محصولات زراعی بر بهره‌وری تولید و درآمد تأکید دارد. او این ناکامیها را به عوامل زیر نسبت می‌دهد:

الف) مسائل حاد اخلاقی ناشی از خطرات بیمه شده

ب) بیمه خطراتی که به علت وقوع فراوان ناگزیر بیمه را گران می‌کنند

ج) تضعیف بیمه گران از طریق استفاده از آنها برای دستیابی به دیگر اهداف سیاسی دولت

د) توانایی بیمه گران محصولات زراعی در غلبه بر مسئله تغییر همگام که به نوبه خود وابستگی مالی آنها را به دولت افزایش می‌دهد.

ویلیامز، هارپر و بارنابی (۱۹۹۰)، در مطالعه‌ای به بررسی اثرات برنامه‌های دولت بر انتخاب بیمه محصولات زراعی در شمال شرقی کانزاس پرداختند. در این بررسی علاوه بر بیمه محصولات کشاورزی برنامه‌های حمایتی دولت از جمله یارانه نهاده‌ها در دوره زمانی ۱۹۷۰ الی ۱۹۸۰ مورد بررسی قرار گرفته است. نتایج نشان می‌دهد که هزینه‌های ناشی از خطرات انتخاب زیان آور و مخاطرات اخلاقی در هیچکدام از برنامه‌های فوق محاسبه نشده‌اند. به عقیده آنها برای بررسی تأثیر بیمه محصولات کشاورزی بایستی، علاوه بر محاسبه هزینه خطرات فوق، منافع حاصل از کاهش نوسانات درآمدی نیز محاسبه گردد.

باکر (۱۹۹۰)، تقاضای بیمه بارندگی در نواحی نیمه خشک هند را مورد مطالعه قرار داده با اشاره به اینکه بیمه بارندگی به عنوان جایگزین برای بیمه محصولات زراعی محسوب شده و نوسانات درآمدی خانوارهای روستایی در کشورهای در حال توسعه را کاهش می‌دهد به این نتیجه رسیده است که میزان بارندگی عامل مهم و تعیین کننده در درآمد کشاورزان بوده و آنها را به حمایت از ایده بیمه بارندگی متمایل می‌کند.

بارنت و همکاران (۱۹۹۰)، با تخمین تابع تقاضا برای بیمه محصولات کشاورزی نرخ بازده انتظاری برای بیمه را مهمترین عامل در تعیین تقاضای بیمه معرفی کرده‌اند و کشش تقاضا برای بیمه را معادل $-0/20$ محاسبه نموده‌اند.

سراو (۱۹۹۱)، در تحقیقی به بررسی بیمه غلات و تأثیر آن بر درآمد بهره‌برداران کشاورزی در منطقه اُورای پرتقال پرداخته است. در این مطالعه از «مدل برنامه‌ریزی غیر خطی» استفاده شده تا ریسک و عدم حتمیت موجود در فعالیتهای کشاورزی را، مورد بررسی و توجه قرار دهد. داده‌های این مطالعه مربوط به دوره زمانی